

О. М. ШЕВЦОВА

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД

ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО

РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ

В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Науково-методичний посібник

Київ – 2015

Київський університет імені Бориса Грінченка

Шевцова О.М.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД
ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО
РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ
ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Науково-методичний посібник

Київ – 2015

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 9 від 28 травня 2014 р.)

Автор:

О.М. Шевцова — доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат психологічних наук.

Рецензенти:

Л.М. Калініна — завідувач лабораторії управління освітніми закладами Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, професор;

О.В. Кочерга — заступник директора з навчально-методичної роботи Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат психологічних наук, доцент.

Шевцова О.М.

Ш37 Психологічний супровід професійно-особистісного розвитку вчителя в умовах інноваційної діяльності: наук.-метод. посіб. / О.М. Шевцова. — К. : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2015. — 128 с.

Пропонований науково-методичний посібник є спробою узагальнення сучасних підходів до організації та здійснення психологічного супроводу професійно-особистісного розвитку вчителів, які впроваджують освітні інновації в педагогічну практику, психологічною службою системи освіти. Основну увагу приділено питанням психологічних особливостей професійно-особистісного розвитку вчителів, які працюють в умовах інноваційної педагогічної діяльності, обґрунтуванню наукових основ педагогічних інновацій як ключового чинника професійного зростання особистості вчителя, концептуальним підходам до реалізації психологічного супроводу вчителів-інноваторів в закладах освіти. Посібник складається з трьох розділів і додатково вміщує психологічний практикум, який може бути використаний як психологами системи освіти задля діагностичного та розвивального компонентів системи психологічного супроводу, так і вчителями-інноваторами для самодіагностики професійно-особистісного розвитку.

Посібник буде корисним широкому освітянському загалу, передусім, учителям і управлінням ЗНЗ, психологам системи освіти різних рівнів, майбутнім педагогам і психологам, викладачам ВНЗ і ПНО, спеціалістам відділів освіти, усім тим, хто небайдужий до проблеми психології професійного розвитку вчителів в умовах інноваційної педагогічної діяльності.

УДК 159.9:37.091.12(072)
ББК 88.411.9я73

© О.М. Шевцова, 2015

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2015

ПЕРЕДМОВА

Якісні зміни, що відбуваються в системі освіти України на сучасному етапі, переважно ґрунтуються на інноваційній діяльності в широкому розумінні. Сьогодні вже немає необхідності доводити, що педагогічні інновації існують — вони впевнено увійшли в освітнє середовище. Але розробка й поширення педагогічних інновацій ставить багато проблемних питань перед науковцями та практиками щодо всебічної та ґрунтовної психолого-педагогічної експертизи та супроводу цих актуальніших процесів сьогодення освіти в Україні.

Проблема ефективності та результативності впровадження та опрацювання педагогічних інновацій привертає увагу все більш широкого кола науковців. Проте наукові інтереси сучасних дослідників торкаються, головним чином, проблем управління інноваційними процесами у навчальних закладах та загального змісту і структури інноваційної діяльності, при цьому переважна більшість робіт виконана у сфері педагогічної науки. Дослідники-психологи у сьогоденні спрямовують свій науковий інтерес до проблеми інновацій порівняно рідко, і окремі поодинокі розвідки стосуються, здебільшого, досліджень психологічної готовності педагогів до включення в інноваційну діяльність.

На сучасному етапі розвитку теорії та практики педагогічної інноватики особливого значення набувають дослідження якісних характеристик суб'єктів навчального процесу, які до нього включені. Вплив вчителя як суб'єкта навчально-виховного процесу, зокрема його особистості, на успішність впровадження інноваційних педагогічних технологій та на результативність їх опрацювання доводити окремо немає потреби — цей вплив є вирішальний. Але сама особистість вчителя, який опрацьовує інноваційні освітні моделі, за нашим припущенням, має якісно змінюватись саме під впливом інноваційної діяльності. Водночас, вплив інноваційної діяльності на окремі структурно-функціональні складові особистості не є однорідний. І тому надзвичайно актуальними є проблеми впливу інноваційної діяльності на професійний розвиток вчителя, його професійну самосвідомість як особистісний феномен, а також пробле-

ма психологічного супроводу розвитку особистісно-професійної сфери вчителів, які активно опрацьовують інноваційні педагогічні технології.

Науково-методичний посібник є спробою узагальнення сучасних і обґрунтування нових підходів до організації психологічного супроводу професійно-особистісного розвитку вчителів, які працюють в умовах інноваційної педагогічної діяльності, психологічною службою системи освіти рівнів загальноосвітнього навчального закладу та закладів післядипломної педагогічної освіти.

Матеріали посібника можуть використовуватися в системі післядипломної педагогічної освіти для особистісно-професійного розвитку вчителів ЗНЗ, які працюють в традиційних чи інноваційних умовах професійної діяльності; при підготовці майбутніх учителів на етапі професійного навчання; для роботи й підготовки шкільних психологів до психологічного супроводу вчителів, котрі працюють в умовах інноваційної педагогічної діяльності.

Психодіагностичний інструментарій, представлений у Розділах I і II, можна використовувати з метою діагностики або самодіагностики індивідуально-особистісних властивостей професійної Я-концепції вчителя, а також при проведенні експертизи та моніторингу інноваційних педагогічних моделей. Тренінгова програма (Розділ III) може бути використана у системі післядипломної педагогічної освіти, регіональними і шкільними психологічними службами у якості інструменту розвитку професійної Я-концепції як продукту професійної самосвідомості вчителів у межах здійснення психопрофілактичної й особистісно-розвивальної роботи.

Посібник рекомендовано фахівцям системи освіти: вчителям, психологам, керівникам ЗНЗ, представникам органів державного управління освітою, викладачам ВНЗ і ППО, студентам педагогічних і психологічних спеціальностей, усім тим, кому небайдужі проблеми психології професійного розвитку вчителів в умовах інноваційної педагогічної діяльності.

Автор висловлює глибоку вдячність за співпрацю всім, хто безпосередньо чи опосередковано був дотичний до написання цього посібника, насамперед, учителям, які своїм прагненням здійснювати інноваційні ідеї в прикладній педагогіці надихають на наукові розвідки в площині психології педагогічної інноватики.

РОЗДІЛ I

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ

1.1. ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК УЧИТЕЛЯ

Праця вчителя привертала увагу численних вчених-дослідників у галузі психолого-педагогічної теорії та практики протягом багатьох десятиліть. Величезний внесок у розробку проблем педагогічної праці та педагогічної діяльності зроблено такими вченими як Ф.Н. Гоноболін, В.А. Кан-Калик, Г.С. Костюк, Н.В. Кузьміна, Ю.М. Кулюткін, Д.Ф. Ніколенко, А.К. Маркова, Г.С. Сухобська, О.І. Щербаков, Г.О. Балл, Р. Бернс, Л.В. Долинська, Ф.Г. Зіятдінова, І.А. Зязюн, О.Г. Ковальов, С.Д. Максименко, Л.М. Мітіна, В.О. Моляко, В.А. Семиченко, Н.В. Чепелева, В.М. Чернобровкін та багатьма іншими.

Психологічна структура педагогічної діяльності в цілому відповідає загальним родовим властивостям людської діяльності і відповідно вкладається у загальновизнану схему: ціль — мотив — засоби — результат — умови, а також співвідноситься з діями та операціями. Базуючись на класичних положеннях загальної теорії діяльності (К. Абульханова-Славська, А. Брушлінський, Д. Леонтьєв, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, В. Шадріков), психологічна структура педагогічної діяльності водночас наповнюється специфічним змістом. Відповідно до сучасних теоретичних уявлень дослідники визначають структуру процесу педагогічної діяльності сполученням різних її компонентів, серед яких найбільш значущими є цілі й завдання, мотиви, зміст, взірці, засоби, об'єктно-суб'єктні відношення, умови, результати та корекція педагогічної діяльності (І.О. Зимня, А.К. Маркова, Л.М. Мітіна, В.А. Семиченко, О.І. Щербаков та ін.).

Додаток В

ВПРАВА «МЕРЕЖА»

(Про сто і один метод активного навчання : метод. посіб. / уклад. Н.З. Софій, В.У. Кузьменко. — К. : Крок за кроком, 2003. — 116 с. — С. 64)

У якості необхідного матеріалу для виконання вправи застосовується великий клубок мотузки. Приблизний час для виконання — 30–40 хвилин, залежно від чисельності групи. За процедурою учасники встають й утворюють правильне коло. Ведучий звертається до присутніх: «Почніть плести мережу зі свого останнього повідомлення групі. Можете сказати про те, що ви почерпнули із цієї програми, на які результати її застосування ви сподіваєтеся тощо. Після закінчення свого виступу візьміться за кінець клубка й киньте його учасникові, що стоїть навпроти». Наступний учасник говорить групі те, що він хотів би сказати наприкінці, і кидає клубок іншому члену групи, тримаючи кінець своєї ділянки мотузки. Цей процес триває доти, поки всі учасники не одержать можливість виступити. Наприкінці вправи кожний учасник тримається за мотузку, що утворює подобу абстрактної мережі.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
Розділ I. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ	5
1.1. Особливості професійної діяльності та фактори впливу на особистісний розвиток учителя	5
1.2. Професійна самосвідомість учителя як рушійна сила його професійно-особистісного розвитку	16
1.3. Психологічний практикум	22
Список використаної та рекомендованої літератури	76
Розділ II. ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ	79
2.1. Сутність інноваційної педагогічної діяльності	79
2.2. Психологічні особливості інноваційних педагогічних технологій	85
2.3. Психологічний практикум	93
Список використаної та рекомендованої літератури	102
Розділ III. ЗМІСТ Й ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ВЧИТЕЛЯ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	105
3.1. Поняття про психологічний супровід та його сутність	105
3.2. Основні види психологічних технологій і можливості їх використання в процесі психологічного супроводу вчителя	107
3.3. Фрагмент розвивально-психологічного тренінгу для вчителів-інноваторів	115
Список використаної та рекомендованої літератури	120
ПІСЛЯМОВА	122
ДОДАТКИ	123

Навчальне видання

ШЕВЦОВА Олена Михайлівна

**ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД
ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО
РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ
В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Науково-методичний посібник

За подані матеріали відповідають автори

Видання підготовлене до друку в НМЦ видавничої діяльності
Київського університету імені Бориса Грінченка

Завідувач НМЦ видавничої діяльності *М.М. Прядко*
Відповідальна за випуск *А.М. Даниленко*
Дизайнер *Т.В. Нестерова*
Верстальник *Н.І. Погорєлова*

Поліграфічна група: *А.А. Богадельна, Д.Я. Ярошенко, О.М. Дзень,*
Г.О. Бочарник, В.В. Василенко

Підписано до друку 27.04.2015 р. Формат 60х84/16.
Ум. друк. арк. 7,44. Обл.-вид. арк. 6,81. Наклад 100 пр. Зам. № 5-058.

Київський університет імені Бориса Грінченка.
Вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053
Свідectво суб'єкта видавничої справи Серія ДК № 4013 від 17.03.2011 р.

Попередження! Згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена на будь-яких носіях, розміщена в мережі Інтернет без письмового дозволу Київського університету імені Бориса Грінченка й авторів. Порушення закону призводить до адміністративної, кримінальної відповідальності.